e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

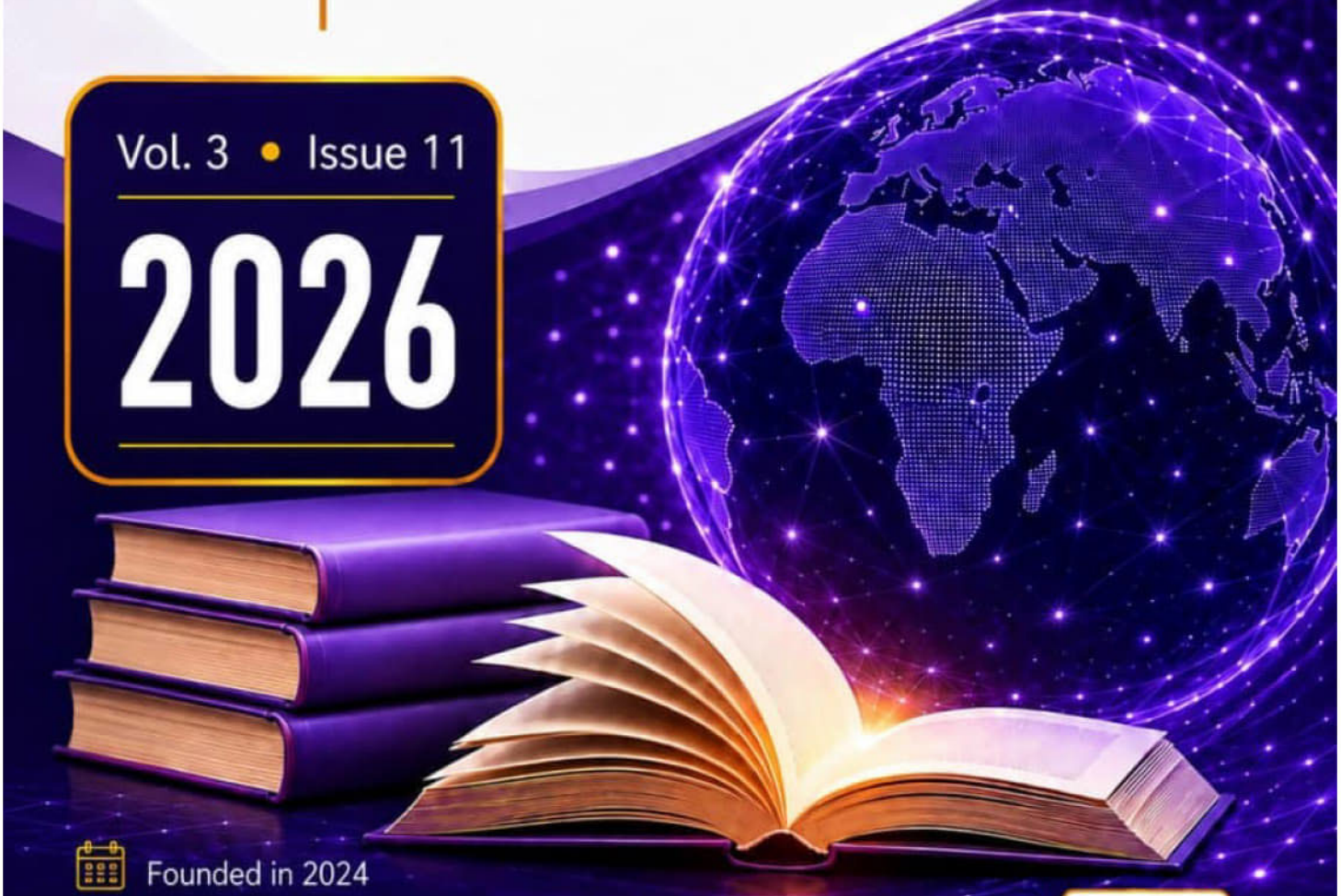
IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 11

2026

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper https://doi.org/10.67227/a7ebz298

ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA SUV MUHITI VA EKOLOGIK MAS'ULIYATNING BADIIY TALQINI

Jo'rayeva Go'zal Qodirovna

"Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" Milliy tadqiqot universiteti, dotsent (PhD).

e-mail: guzaljurayeva1885@gmail.com **ORCID**: https://orcid.org/0009-0007-0542-3175

Annotatsiya.

Mazkur maqolada Abdulla Oripov she'riyatida suv obrazining badiiy-semantik xususiyatlari va ekologik mas'uliyat masalasi ekotanqidiy yondashuv asosida tadqiq etiladi. Tahlil jarayonida suv muhitining poetik makon sifatidagi vazifasi, tirik mavjudotlarning yashash sharoitlari va tashqi omillarga bog'liqligi, shuningdek, lirik subyekt munosabatining axloqiy mazmuni yoritiladi. Sinchiklab o'qish, obrazlararo munosabatlarni tahlil qilish va kontekstual talqin usullari orqali suv obrazining moddiy, ramziy hamda ijtimoiy-falsafiy qatlamlari o'zaro aloqadorlikda ochib beriladi. Tadqiqot natijalari ekologik mazmunni badiiy matnga tashqaridan yuklangan g'oya sifatida emas, balki poetik makon, mavjudlik sharoitlari va inson munosabatlarini tahlil qilish orqali shakllanadigan ma'no sifatida izohlash imkonini ko'rsatadi. Maqolaning ilmiy ahamiyati tabiat obrazlarini tirik mavjudotlarning real yashash sharoitlari bilan bog'liq holda o'rganish hamda ekologik va ijtimoiy-falsafiy talqinlarning o'zaro munosabatini aniqlashtirish bilan belgilanadi.

Kalit so'zlar: Abdulla Oripov, ekotanqid, suv obrazi, yashash muhiti, lirik subyekt, ekologik mas'uliyat, poetik makon.

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ВОДНОЙ СРЕДЫ И ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ПОЭЗИИ АБДУЛЛЫ АРИПОВА

Жураева Гузаль Кодировна

Национальный исследовательский университет «Ташкентский институт инженеров ирригации и механизации сельского хозяйства», доцент (PhD).

Аннотация.

В данной статье на основе экокритического подхода исследуются художественно-семантические особенности образа воды и проблема экологической ответственности в поэзии Абдуллы Арипова. В процессе анализа рассматриваются функции водной среды как поэтического пространства, зависимость условий существования живых организмов от внешних факторов, а также нравственное содержание отношения лирического субъекта к окружающему миру. Посредством пристального чтения, анализа взаимоотношений между художественными образами и контекстуальной интерпретации раскрывается взаимосвязь материального, символического и социально-философского уровней образа воды. Результаты исследования показывают возможность осмысления экологического содержания не как идеи, привнесённой в художественный текст извне, а как смысла, формирующегося в процессе анализа поэтического пространства, условий существования и отношения человека к окружающему миру. Научная значимость статьи определяется изучением образов природы в связи с реальными условиями существования живых организмов, а также уточнением взаимосвязи экологической и социально-философской интерпретаций.

Ключевые слова: Абдулла Арипов, экокритика, образ воды, среда обитания, лирический субъект, экологическая ответственность, поэтическое пространство.

THE LITERARY INTERPRETATION OF AQUATIC ENVIRONMENTS AND ECOLOGICAL RESPONSIBILITY IN ABDULLA ORIPOV'S POETRY

Jo'rayeva Go'zal Qodirovna

"Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers" National Research University, Associate Professor (PhD).

Abstract.

This article examines the literary and semantic characteristics of water imagery and the issue of ecological responsibility in Abdulla Oripov's poetry from an ecocritical perspective. The analysis explores the function of aquatic environments as poetic spaces, the dependence of living organisms and their conditions of existence on external factors, and the ethical implications of the lyrical subject's attitude toward the surrounding world.

ISSN 3060-5059 (Online)

Through close reading, analysis of relationships between literary images, and contextual interpretation, the material, symbolic, and socio-philosophical dimensions of water imagery are examined in their interrelation. The findings demonstrate that ecological meaning can be interpreted not as an idea imposed on a literary text from outside, but as meaning emerging through the analysis of poetic space, conditions of existence, and human attitudes toward the environment. The scholarly significance of the article lies in examining images of nature in relation to the actual living conditions of organisms and clarifying the relationship between ecological and socio-philosophical interpretations.

Keywords: Abdulla Oripov, ecocriticism, water imagery, habitat, lyrical subject, ecological responsibility, poetic space.

Kirish. Tabiat va inson o‘rtasidagi munosabatlar badiiy adabiyotda muhim ma’no qatlamlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Tabiiy muhitning tasviri, undagi mavjudotlarning hayot tarzi va insonning ularga munosabati orqali yozuvchi yoki shoir hayot, erkinlik, mas’uliyat va mavjudlik mohiyatiga doir falsafiy qarashlarni ifodalashi mumkin. Shu jihatdan, tabiat unsurlarining poetik matndagi vazifasini o‘rganish ularning tashqi tasvirini tavsiflash bilangina cheklanmay, badiiy mazmunni shakllantiruvchi omillarni ham aniqlashni taqozo etadi.

Bugungi adabiyotshunoslikda ekologik muammolarni badiiy tafakkur bilan bog‘liq holda o‘rganishga yo‘naltirilgan ekotanqidiy yondashuv alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu yondashuv adabiy asarlarda tabiatning qanday tasvirlanganini, inson faoliyatining atrof-muhitga ta’sirini hamda boshqa tirik mavjudotlarning badiiy talqinda qanday o‘rin tutishini tahlil qilish imkonini beradi. Bunda ekologik mazmunni faqat tabiatni muhofaza qilish g‘oyasi bilan bog‘lash yetarli emas. Aksincha, asarning poetik qurilishi, obrazlar o‘rtasidagi munosabatlar va muallif nigohi orqali yuzaga keladigan ma’nolarni yaxlit holda o‘rganish zarur.

O‘zbek she’riyatida tabiat obrazlari ko‘pincha insonning ichki dunyosi, ijtimoiy muhit va hayotiy ziddiyatlarni ifodalashga xizmat qiladi. Abdulla Oripov ijodida ham obrazlarning ramziy imkoniyatlari orqali inson va borliq munosabatlarini anglashga undovchi badiiy qarashlar namoyon bo‘ladi. Shoirning suv muhiti bilan bog‘liq poetik tasvirlarini ekotanqidiy nuqtayi nazardan o‘rganish tirik mavjudotning yashash sharoiti, uning imkoniyatlari va insonning kuzatuvchi sifatidagi munosabatini o‘zaro aloqadorlikda tahlil qilishga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O‘zbek adabiyotshunosligida tabiat tasvirining badiiy-estetik vazifasi, poetik makonning mazmuniy imkoniyatlari hamda inson va atrof-muhit munosabatlarini o‘rganish masalalari turli ilmiy yondashuvlar asosida tadqiq etilgan. Xususan, Z. N. Sohibovaning tadqiqotida she’riy matnda ekologik muammolarning ifodalanishi, tabiat obrazlarining mazmuniy yuklamasi va insonning tabiiy muhitga munosabati ekotanqidiy yondashuv asosida yoritilgan. Mazkur ilmiy qarashlar tabiat hodisalarini faqat tasviriy unsur sifatida emas, balki badiiy mazmunni shakllantiruvchi va muayyan ijtimoiy-ekologik muammolarni ochib beruvchi vosita sifatida tahlil qilish imkonini beradi [1; 157–160-b.].

D. Quronovning adabiyotshunoslikka oid nazariy qarashlarida badiiy obrazning ko‘p ma’noliligi, metaforik xususiyati va umumlashtirish imkoniyatlariga alohida e’tibor qaratiladi. Bu yondashuv tirik mavjudotlar, tabiat unsurlari va muayyan makon tasvirida mujassamlashgan ramziy ma’nolarni aniqlash uchun muhim nazariy asos hisoblanadi. Badiiy obrazning mazmuni bevosita tasvirlangan predmet bilan cheklanmay, inson hayoti, ruhiyati va ijtimoiy munosabatlariga oid umumlashmalarni ham ifodalashi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, suv muhiti bilan bog‘liq obrazlarni tahlil qilishda ularning ramziy mazmunini aniqlash bilan bir qatorda, obrazning matndagi vazifasi va boshqa badiiy unsurlar bilan munosabatini ham hisobga olish zarur [4; bet ko‘rsatilmagan].

D. Quronov, Z. Mamajonov va M. Sheraliyeva tomonidan ishlab chiqilgan adabiyotshunoslikka oid nazariy tushunchalar peyzajning badiiy matndagi o‘rnini, uning lirik kechinma va umumiy mazmun bilan aloqasini anglashga yordam beradi. Tabiat manzarasi adabiy asarda voqea sodir bo‘ladigan joyni ko‘rsatish bilangina cheklanmay, qahramon yoki lirik subyektning ruhiy holatini ochish, muayyan ziddiyatni kuchaytirish hamda asarning g‘oyaviy yo‘nalishini belgilashda ham ishtirok etadi. Binobarin, suv bilan bog‘liq poetik makonni o‘rganishda uning tashqi ko‘rinishi, chegaralanganlik xususiyati va shu muhitda yashovchi mavjudotning holati o‘rtasidagi munosabatlarni tahlil qilish muhimdir [5; bet ko‘rsatilmagan].

D. Quronovning talqin masalalariga bag‘ishlangan ilmiy qarashlari badiiy asar mazmunini yagona, o‘zgarmas ma’no doirasida izohlashdan ko‘ra, matn, muallif pozitsiyasi va o‘quvchi idroki o‘rtasidagi munosabatlarni hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. Ushbu metodologik yondashuv ekologik mazmunni tahlil qilishda ham ahamiyatlidir. Chunki tabiat va tirik mavjudot tasviridan kelib chiqadigan axloqiy xulosalar bevosita matn dalillariga tayanishi, muallifga asarda ochiq ifodalanmagan qarashlarni asossiz nisbat bermasligi lozim. Shunday yondashuv suv obrazining ijtimoiy-falsafiy va ekologik qatlamlarini bir-biriga qarama-qarshi qo‘ymasdan, ularning o‘zaro aloqadorligini ochib berishga xizmat qiladi [6; bet ko‘rsatilmagan].

Mavjud ilmiy qarashlar badiiy matnda tabiat obrazlari, poetik makon, ramziy ifoda va talqin masalalarini o‘rganish uchun zarur nazariy asos yaratadi. Biroq suvning tirik mavjudot uchun yashash muhiti sifatidagi moddiy xususiyatlari, ushbu muhitning mavjudot imkoniyatlariga ta’siri hamda kuzatuvchi munosabatida namoyon bo‘ladigan ekologik mas’uliyatni o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilish alohida e’tiborni talab etadi. Shu jihatdan, mazkur tadqiqotning o‘ziga xosligi suv obrazini faqat ramziy ma’no bilan cheklamasdan, uning poetik makon, yashash sharoiti va axloqiy munosabatni shakllantirishdagi vazifalarini yaxlit holda yoritishga qaratilganidadir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ekotanqidiy yondashuv, qiyosiy tahlil, yaqin o‘qish va kontekstual talqin usullaridan foydalanildi.

Badiiy matndagi suv obrazi, poetik makon, tirik mavjudot va lirik subyekt munosabatlari o‘zaro aloqadorlikda o‘rganildi. Tahlil jarayonida obrazlarning ramziy mazmuni bilan ularning yashash muhiti va ekologik mas’uliyatni ifodalashdagi badiiy vazifalari aniqlashtirildi. Muallif suhbati asarning yaratilish kontekstini yorituvchi qo‘shimcha manba sifatida qo‘llanib, xulosalar bevosita matn dalillariga tayangan holda shakllantirildi.

NATIJALAR. She’rda hovuz baliqchaning butun hayoti kechadigan joydir. Bu holat suvning shunchaki borligi bilan uning munosib yashash muhiti bo‘lishi o‘rtasidagi farqni anglashga undaydi. Tasvirda suvli makon keng tabiatdan ajratilgan: baliqchaning tajribasi shu joyning ichida shakllanadi. Demak, suv hayotning zarur sharti bo‘lishi bilan birga, unga kirish va undan chiqish imkoniyatlari orqali ham badiiy mazmun hosil qiladi. Hovuzning sifatini bildiruvchi belgilar o‘quvchi e’tiborini manzaraning ko‘rkamligiga emas, balki undagi hayotning ahvoliga qaratadi. Atrofdagi o‘simlik qoldiqlari va tashlandiq ozuqa tasviri baliqcha mavjudligining boshqa kuchlarga qaramligini sezdiradi. Bu detallarni ekologik laboratoriya ma’lumoti sifatida qabul qilish to‘g‘ri emas: she’r suvning kimyoviy tarkibi yoki biologik ko‘rsatkichlarini bermaydi. Badiiy dalil shundan iboratki, tasvirlangan muhit yashovchi mavjudotning holati bilan uzviy bog‘langan.

Mazkur bog‘lanish suv obrazining ma’nosini murakkablashtiradi. U odatdagi poklanish yoki ruhiy taskin timsoliga aylanmaydi. Aksincha, tiriklikni saqlab turgan makonning o‘zi yetishmovchilik tajribasini yuzaga chiqaradi. Shunday o‘qilganda, she’rdagi iztirobning sababini faqat baliqchaning bilimi ozligidan izlash kamlik qiladi. Uning bilish doirasi yashash imkoniyatlari bilan birga shakllangan. Bilishdagi chegara bilan makondagi chegara bir-birini mustahkamlaydi. Hovuzning kichikligi mutlaq salbiy xususiyat sifatida olinmasligi kerak. Kichik suv havzasi ham hayot uchun munosib bo‘lishi mumkin. She’rda esa hajm, tashqi aralashuv va oziqlanishning qaram holati birlashib, cheklangan mavjudlik tasvirini hosil qiladi. Tahlil aynan shu badiiy uyg‘unlikka tayanadi. Biror predmetni matndagi boshqa munosabatlardan ajratib, unga doimiy axloqiy qiymat yuklash asarning aniqligini yo‘qotadi. Asar boshida mavjudotning yashash joyiga kelishi uning mustaqil tanlovi sifatida berilmaydi. Uni boshqa kuchlar muayyan muhitga joylashtiradi. Harakatni amalga oshiruvchilarning batafsil tavsiflanmagani e’tiborni ularning shaxsiy tarjimayi holiga emas, balki harakat oqibatiga qaratadi. Natijada javobgarlik savoli paydo bo‘ladi: tirik mavjudotni bir makonga keltirish uning keyingi hayot sharoiti uchun mas’uliyatni ham nazarda tutadimi?

Bu savol she’rda tayyor nazariy qoida shaklida aytilmagan. U voqealar orasidagi munosabatdan kelib chiqadigan tadqiqotchi talqinidir. Baliqcha boshqalarning qarori bilan joylashtiriladi, ozuqaga tashqaridan bog‘liq bo‘ladi va o‘sha sharoitni yagona dunyo deb qabul qiladi. Shunday qilib, muhitga aralashuvning oqibati faqat jismoniy chegaralanish bilan tugamaydi: mavjudotning olam bilan munosabati ham torayadi.Baliqchaning qimmatli tusini anglatadigan nomlanishi bilan uning kundalik hayotidagi nochorlik orasida ma’noviy taranglik mavjud. Nomdagi joziba yashash sharoitidagi yetishmovchilikni bartaraf etmaydi. Obrazga tashqi estetik baho berish va uning hayotiga e’tibor qaratish ikki xil munosabat bo‘lib chiqadi. Shu jihat ekotanqidiy o‘qish uchun muhim: tirik mavjudot kuzatuvchiga yoqimli ko‘ringani uning holati yaxshi ekanini o‘z-o‘zidan isbotlamaydi. Biroq baliqchani insoniy tushunchalar bilan to‘la aynanlashtirishdan saqlanish lozim. Asar uning ichki kechinmalarini biologik jihatdan qayd etmaydi. Baliqcha ongining tasviri poetik shartlilik asosida qurilgan. Tadqiqot shu shartlilikni tan olgan holda, tirik mavjudotning inson uchun ramz bo‘lishi uning moddiy muhitini tahlildan chiqarib tashlamasligini ta’kidlaydi. Obrazning majoziy va mavjudotga doir qatlamlari yonma-yon o‘qilishi mumkin. She’r oxirida kuzatuvchining munosabati ochiqroq seziladi. U baliqchaning holatini befarq qayd etmaydi; uning cheklangan dunyosidan iztirob chekadi. Bu nuqtada badiiy nigoh predmetni tomosha qilishdan uning holatiga daxldorlik sezishga o‘tadi. Ekologik mas’uliyatni shakllantiruvchi imkoniyat ham shu yerda: boshqa mavjudotning sharoitini o‘z kuzatuv qulayligidan tashqarida baholash zarurati tug‘iladi. Lirik subyektning iztirobi amaliy yechim bilan yakunlanmaydi. She’rda hovuzni o‘zgartirish yoki baliqchani boshqa joyga ko‘chirish dasturi berilmagan. Ushbu tugallanmaganlik badiiy zaiflik sifatida emas, balki savolni o‘quvchi oldida ochiq qoldiruvchi xususiyat sifatida qaralishi mumkin. Hamdardlik mas’uliyatning boshlanishiga aylanishi ehtimoli bor, ammo u harakat bilan tenglashtirilmaydi. Shu farq asarni tarbiyaviy shiorga aylantirmasdan o‘qishga yordam beradi. Oripov suhbatida she’rning paydo bo‘lishini kundalik kuzatuv bilan bog‘laydi va uning atrofida shakllangan siyosiy talqinlarni ham eslaydi [3]. Bu ma’lumot asardagi moddiy vaziyatning tasodifiy bezak emasligini ko‘rsatadigan kontekst beradi. Biroq muallifning voqea haqidagi xotirasi barcha o‘qish imkoniyatlarini tugatmaydi. Bir kuzatuvdan yaratilgan asar o‘z kompozitsiyasi va obrazlari vositasida turli ma’no qatlamlarini yuzaga keltirishi mumkin. Shuning uchun ekologik o‘qish ijtimoiy-falsafiy o‘qishga raqib sifatida qo‘yilmaydi. Insonning tor tasavvuri haqidagi xulosa ham, tirik mavjudotning yashash sharoiti haqidagi savol ham bitta badiiy vaziyatga tayanadi. Farq tahlil markazidadir: birinchi yo‘nalishda baliqcha insonni anglash vositasi bo‘lsa, ikkinchisida uning muhitga qaramligi ham e’tiborga olinadi. Ushbu siljish matn ma’nosini kengaytiradi, lekin muallifga tarixan aytilmagan ekologik dastur nisbat bermaydi. Tahlil natijasida suv obrazining uch vazifasi ajratildi. U tiriklik davom etadigan moddiy makon, olam haqidagi tasavvurni cheklovchi tajriba chegarasi va kuzatuvchining axloqiy munosabatini yuzaga chiqaruvchi badiiy vositadir. Bu vazifalar matnda navbatma-navbat emas, balki bir-biriga singgan holda ishlaydi. Hovuzni faqat ramz deb olish moddiy qatlamni kamaytiradi; uni faqat tabiiy obyekt deb tushunish esa falsafiy umumlashmani toraytiradi.

Taklif etilayotgan o‘qishning metodik afzalligi uning tekshiriladigan savollarga tayanganidadir. O‘quvchi dastlab makonning qanday tasvirlanganini aniqlaydi, keyin mavjudotning harakat imkoniyatlarini ko‘radi, so‘ng kuzatuvchining munosabatiga baho beradi. Shu ketma-ketlik matn dalili bilan shaxsiy xulosa orasidagi farqni saqlaydi. Ekologik tushunchalar tahlil yakunida paydo bo‘ladi; ular avvaldan tayyor javob sifatida she’rga joylashtirilmaydi.

MUHOKAMA

Oliy ta’limdagi adabiyot mashg‘ulotida ushbu yondashuv asosida talabalarga bir asarning ikki talqinini taqqoslash topshirig‘i berilishi mumkin. Talaba ijtimoiy-falsafiy va ekotanqidiy o‘qishning har biri qaysi detallarga tayanishini yozma

ravishda izohlaydi. Baho ekologiya haqidagi umumiy fikrlarning soniga emas, balki dalilning aniqligi va xulosaning mutanosibligiga qarab belgilanadi. Mazkur taklif pedagogik tajriba natijasi emas, balki maqola tahlilidan kelib chiqadigan metodik imkoniyatdir. Tadqiqotning cheklovi bitta she'r va yordamchi suhbat bilan ishlanganidadir. Olingan natijalar Oripov ijodidagi barcha suv tasvirlari bir xil ma'noga ega degan fikrni asoslamaydi. Keyingi tadqiqotda turli davr she'rlari, ishonchli bosma nashrlar va boshqa o'zbek shoirlari materiallarini qiyoslash zarur. Shundagina suv obrazining individual poetik xususiyati bilan kengroq adabiy an'ana o'rtasidagi munosabatni asosli baholash mumkin bo'ladi. Abdulla Oripov she'riyatidagi suv muhiti va ekologik mas'uliyat munosabatini tahlil qilish tabiat tasvirining badiiy mazmuni bilan tirik mavjudotning real yashash sharoiti o'rtasidagi uzviylikni ko'rsatadi. She'riy matnda suvli makon shunchaki voqealar kechadigan joy emas, balki mavjudotning imkoniyatlari, tashqi olamni idrok etishi va hayotiy tajribasini belgilovchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan, poetik makonning xususiyatlari obrazning ma'nosini shakllantirishda bevosita ishtirok etadi. Tahlil natijalari yashash muhiti va erkinlik tushunchalari o'rtasidagi murakkab munosabatni ham ochib beradi. Muayyan makonda hayot kechirish imkoniyati mavjudlikning to'laqonli ekanini anglatmaydi. Bunda makonning chegaralari, mavjudotning harakatlanish imkoniyatlari va tashqi omillarga qaramligi uning holatini belgilovchi muhim badiiy belgilar sifatida namoyon bo'ladi. Demak, ekologik mazmunni anglashda tabiiy muhitning mavjudligi bilan uning hayot uchun qay darajada maqbulligini farqlash lozim. Ushbu farq she'riy tasvirning mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi. Asardagi obrazlar munosabati insonning boshqa tirik mavjudotlarga ta'sir o'tkazishi va buning oqibatlari uchun javobgarligi masalasini ham yuzaga chiqaradi. Mavjudotning muayyan sharoitga joylashtirilishi, uning hayotiy ehtiyojlarining tashqi omillarga bog'lanishi badiiy vaziyatda sabab va oqibat munosabatlarini shakllantiradi. Bunda mas'uliyat faqat dastlabki harakat bilan cheklanmay, uning keyingi natijalarini anglash va baholash zaruratini ham qamrab oladi. Shu tariqa, tabiatga munosabat masalasi insonning axloqiy tanlovi bilan bog'liq holda talqin etiladi. Ekotanqidiy yondashuvning muhim jihati shundaki, u tirik mavjudotni faqat inson kechinmalarini ifodalovchi majoziy vosita sifatida ko'rish bilan cheklanmaydi. Obrazning inson hayotiga oid ramziy ma'nosi saqlangan holda, uning o'ziga xos yashash sharoiti ham tahlil markazida qoladi. Bu ikki yo'nalish bir-birini inkor etmaydi, aksincha, asarning mazmuniy ko'lamini kengaytiradi. Natijada poetik obraz insonning ichki dunyosini ifodalash bilan birga, boshqa mavjudotlarning hayotiga munosabatni qayta ko'rib chiqishga undovchi badiiy vositaga aylanadi. Muhokama jarayonida lirik subyektning munosabati ham alohida ahamiyat kasb etadi. Kuzatilayotgan holatga nisbatan befarqlikning yo'qligi badiiy idrokning axloqiy mazmunini kuchaytiradi. Biroq hamdardlikning o'zi muammoning amaliy yechimini anglatmaydi. U, avvalo, mavjud vaziyatni anglash va unga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirish uchun zamin yaratadi. Badiiy matnda tayyor yechimning berilmasligi o'quvchini tasvirlangan holat yuzasidan mustaqil xulosa chiqarishga undaydi. Mazkur talqin suv obrazining an'anaviy hayot va poklik ramzlari bilan cheklanmasligini ko'rsatadi. Uning badiiy vazifasi tasvirlangan vaziyatga qarab o'zgaradi: ayrim holatlarda suv hayotning davomiyligini ifodalasa, boshqa vaziyatlarda mavjudlikning cheklangan sharoitini anglatishi mumkin. Shu sababli obrazning mazmunini oldindan belgilangan ramziy ma'nolar asosida emas, balki matndagi boshqa unsurlar bilan munosabati orqali aniqlash maqsadga muvofiqdir.

XULOSA. Abdulla Oripov she'riyatidagi suv obrazi va ekologik mas'uliyat munosabatini ekotanqidiy yondashuv asosida o'rganish natijasida tabiat tasvirining badiiy mazmuni faqat ramziy ifoda bilan cheklanmasligi aniqlandi. Suvli makon tirik mavjudotning yashash sharoiti, harakat imkoniyatlari va tashqi olamni idrok etish doirasini belgilovchi poetik omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan, tabiiy muhitning badiiy talqini mavjudotning holati va uning atrofidagi shart-sharoitlar bilan uzviy bog'liqdir. Tadqiqot davomida poetik makonning chegaralanganligi, tirik mavjudotning tashqi ta'sirlarga qaramligi va lirik subyektning munosabati o'zaro aloqador badiiy unsurlar ekani asoslandi. Mazkur unsurlar orqali insonning boshqa mavjudotlar hayotiga ta'siri, ushbu ta'sir oqibatlarini anglash va ular uchun mas'uliyatni his etish masalalari yuzaga chiqadi. Bunda ekologik mas'uliyat tayyor axloqiy hukm sifatida emas, balki badiiy vaziyatni idrok etish va unga nisbatan munosabat bildirish jarayonida shakllanadigan tushuncha sifatida talqin qilinadi. "Tilla baliqcha"ni ekotanqidiy o'qish suv obrazining hayot sharoiti bilan bog'liq qatlamini ochadi. Hovuz tiriklikni saqlovchi joy bo'lishi bilan birga, mavjudotning dunyo haqidagi tajribasini cheklovchi makon sifatida qurilgan. Baliqchaning tashqi ta'sirga qaramligi va lirik subyektning hamdardligi ekologik mas'uliyat haqida fikrlash imkonini beradi. Maqolaning asosiy xulosasi shuki, ekologik ma'no asarga tashqaridan qo'shiladigan shior orqali emas, balki makon, harakat va kuzatuvchi munosabatining badiiy tahlili orqali asoslanishi lozim. Bunday o'qish she'rning ijtimoiy va falsafiy qamrovini saqlaydi. Uning ilmiy ahamiyati birgina to'g'ri ma'noni belgilashda emas, balki talqin dalillarini aniq ko'rsatish hamda taxmin bilan matn xususiyatini farqlashdadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sohibova Z. N. Shavkat Rahmon she'riyatida ekologik muammolarning badiiy ifodasi: ekokritik tahlil // Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti. – 2025. – № 11 (128). – B. 157–160.
2. Oripov A. Tilla baliqcha // Abdulla Oripov. She'rlar va shoirning o'zi o'qigan she'rlar [Elektron resurs] // Xurshid Davron kutubxonasi. – 2023-yil 21-mart. – URL: https://kh-davron.uz/yangiliklar/muborak-kin/abdulla-oripov-sherlar-shoirning-ozi-oqigan-sherlar.html.
3. Oripov A. Sen misli kamalak – yuksak va so'lmas... (2011): suhbat [Elektron resurs] // Ziyouz portali. – 2015-yil 3-mart. – URL: https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/suhbatlar/abdulla-oripov-sen-misli-kamalak-yuksak-va-so-lmas.
4. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish: oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004. – 224 b.
5. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademnashr, 2010. – 400 b.
6. Quronov D. Talqin imkonlari: maqolalar to'plami. – Toshkent: Turon zamin ziyo, 2015. – 88 b.